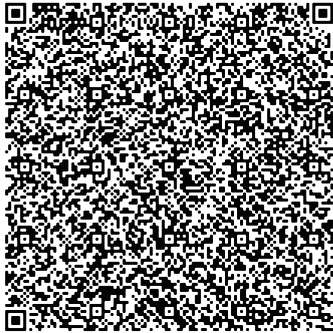

НЕПЕРЕРВНА ПРОФЕСІЙНА ОСВІТА: ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД

УДК 37.018(4-11)

Ілона Тригуб

ORCID iD 0000-0002-5319-1088

науковий співробітник НДІ освітології,
Київський університет імені Бориса Грінченка,
вул. Тимошенка 13 б, 04212 м. Київ, Україна
i.tryhub@kubg.edu.ua

КЛАСИФІКАЦІЯ КРАЇН СХІДНОЇ ЄВРОПИ ЩОДО ПОДІБНОСТІ ПІДГОТОВКИ ЕКСПЕРТІВ У ГАЛУЗІ ОСВІТИ

У статті досліджено різні підходи до класифікації країн Східної Європи та проаналізовано досвід професійної підготовки експертів у галузі освіти таких східноєвропейських країн, як Польща, Угорщина, Чехія, Словаччина, Словенія, Болгарія, Румунія, Литва, Латвія, Естонія та Російська Федерація. Аналіз особливостей професійної підготовки експертів у галузі освіти у східноєвропейських країнах здійснено на підставі таких критеріїв: наявність спеціалізованої акредитаційної агенції; розробка інструментарію й методик оцінки якості; перевірка якості освіти; процедура відбору експертів; форми професійної підготовки експертів; періодична публікація звітів діяльності агенцій.

Ключові слова: акредитаційна агенція; експерт у галузі освіти; країни Східної Європи; якість освіти.

Вступ. Соціальні та економічні зміни в Україні постають серйозним викликом для сучасного суспільства. Провідну роль у розв'язанні існуючих проблем, без сумніву, має відігравати освіта.

Держава прагне якісних зрушень у власному розвитку, тому спрямовує освітню політику на реформування змісту освіти відповідно до сучасних тенденцій розвитку світових освітніх систем та на забезпечення якості освітнього процесу відповідно до європейського та світового рівнів. Питання ж забезпечення якості освіти потребує постійного контролю, оцінки впроваджених новацій, змін, їх експертизи та кваліфікованого супроводу. Саме тому важливого значення набуває проблема залучення фахівців до експертного супроводу якості освіти – експертів у галузі освіти. Такими фахівцями є незалежні висококваліфіковані спеціалісти, які володіють ґрунтовними знаннями у сфері освіти та практичним досвідом з надання компетентної оцінки стану різних об'єктів і явищ освіти, прогнозування перспектив, підтримки розвитку.

На необхідності запровадження професійної підготовки експертів у галузі освіти в Україні наголошують В. Огнев'юк та С. Сисоєва: «Розвиток експертизи як суспільно-державного інституту управління освітою та його якістю є важливим

пріоритетом в європейському освітньому просторі. ... Підготовка експертів у галузі освіти є важливою складовою в забезпеченні якості освіти в Україні» (Ognevyuk V., Sysoieva S., 2015).

Професійна підготовка експертів у галузі освіти передусім має бути спрямована на забезпечення якості освіти. Така підготовка є для України новим та малодослідженим явищем, що значною мірою актуалізує потребу у вивченні зарубіжного досвіду.

Значний інтерес викликає досвід східноєвропейських країн, де останніми роками спостерігається інтенсивний розвиток сфери освіти внаслідок поглиблення світових процесів глобалізації, модернізації та інтеграції та формується нова парадигма освіти через взаємодію зовнішніх умов світового розвитку з внутрішніми особливостями і логікою розвитку, властивими національним системам освіти (Десятов Т. М., 2006). З метою забезпечення якості освіти, у цьому регіоні запроваджено професійну підготовку експертів у галузі освіти. Вважаємо вивчення такого досвіду вкрай актуальним для нашої країни, зважаючи й на такі чинники, як (Фініков Т. В., 2002, с. 6): зростання ролі освіти в суспільному розвитку; відставання розвитку освіти від потреб і запитів суспільства; брак системних аналітичних досліджень про-

блем освіти; необхідність вивчення досвіду розвитку освіти в розвинених, демократичних, правових країнах; доцільність інтеграції систем освіти посттоталітарних країн у світовий освітній простір тощо.

Професійну підготовку фахівців освітньої сфери у східноєвропейських країнах досліджували такі українські науковці: педагоги – К. Біницька, Л. Гульпа, Т. Десятов, С. Заскалета, А. Каплун, Т. Кристопчук, А. Марчук, С. Сисоєва; історики – Н. Буглай; управлінці – Н. Бондарчук та ін. Питанню експертизи у сфері освіти присвятили свої дисертаційні дослідження О. Боднар, І. Вдовиченко, Н. Щибицька та ін. Питання ж професійної підготовки експертів у галузі освіти у країнах Східної Європи не було об'єктом дослідження українських науковців.

Метою статті є дослідити різні підходи до класифікації країн Східної Європи та проаналізувати особливості професійної підготовки експертів у галузі освіти в східноєвропейських країнах на основі критеріїв подібності.

Аналіз поділу країн Європи. Існують різні класифікації країн Європи, зокрема східної її частини. Охарактеризуємо деякі з них.

Загальноприйнято окремі країни об'єднувати за деякими важливими спільними характеристиками. Так, відомо декілька способів класифікації країн залежно від обраного критерію: за розмірами території (великі, малі, держави-карлики), за чисельністю населення, соціально-політичним устроєм (монархії, республіки), рівнем економічного розвитку, географічним положенням (регіональний підхід) тощо. Окрім того, на підставі спільних природних умов, особливостей історичного і культурного розвитку, виокремлюють великі регіони, які містять компактно розташовані країни. Такими регіонами Європи є (Козак Ю. Г., Логвінова Н. С., Ковалевський В. В., Левицький М. А., 2008): *Західна Європа* (включає економічно розвинені країни – Німеччину, Францію, Велику Британію, Бельгію, Нідерланди, Люксембург, Ірландію, Ісландію, Норвегію, Швецію, Данію, Фінляндію, Австрію, Швейцарію, Італію, Іспанію, Грецію, Португалію і декілька держав-карликів. Ця група, у свою чергу, поділяється на Західну, Північну та Південну Європу); *Центральна Європа* (включає колишні європейські соціалістичні країни за межами СРСР: Польщу, Чехію, Словаччину, Угорщину, Румунію, Болгарію, Сербію, Чорногорію, Хорватію, Словенію, Боснію, Македонію та Албанію); *Східна Європа* (складається з України, Росії, Білорусі, Молдови, Естонії, Латвії і Литви).

Існує й інший підхід до класифікації країн Європи, зокрема східної її частини, відповідно до якого виокремлюють *Центральну та Східну Європу* (далі ЦСЕ). До складу ЦСЕ включають колишні комуністичні держави Європи, тобто усі країни Східного блоку на захід від встановленого за результатами Другої світової війни кордону із колишнім

Радянським Союзом; незалежні країни, які утворилися на теренах колишньої Югославії; Балтійські країни – Естонію, Латвію, Литву, які вирішили не приєднуватися до Співдружності Незалежних Держав (далі СНД) разом з іншими 12-а колишніми республіками СРСР.

Країни ЦСЕ поділяють за часом вступу в Європейський Союз: 8 країн першої хвилі вступу від 1 травня 2004 р. (Естонія, Латвія, Литва, Чеська Республіка, Словаччина, Польща, Угорщина та Словенія), 2 країни другої хвилі вступу від 1 січня 2007 р. (Румунія та Болгарія) і країна третьої хвилі вступу від 1 липня 2013 р. (Хорватія). Згідно з даними Світового банку, «перехід завершено» для 10-и країн, які приєдналися до ЄС у 2004 та 2007 роках (Alam A., Após Casero P., Khan F., Udomsaph Ch., 2008), тобто *країн Східного блоку*. З економічної точки зору, східноєвропейські країни є переважно країнами з перехідною ринковою економікою (Козик В. В., 2003).

На підставі теоретичного аналізу різних класифікацій країн Європи, зокрема Східної, виокремлено концепцію Т. Десятова. Запропонована класифікація ґрунтується на обґрунтованому та аргументованому підході. Так, до країн Східної Європи Т. Десятов відносить Польщу, Угорщину, Чехію, Словаччину, Словенію, Болгарію, Румунію, Литву, Латвію та Естонію (Десятов Т. М., 2006). З огляду на вивчення досвіду підготовки експертів у галузі освіти у країнах Східної Європи, вважаємо за доцільне також дослідити підготовку провідних консультантів з питань розвитку системи освіти у Російській Федерації, частина якої географічно належить до Східної Європи. Отже, зазначені країни ми об'єднуємо у чотири групи:

1. Слов'янські країни ЄС: Республіка Польща, Чеська Республіка, Республіка Словаччина, Республіка Словенія.
2. Балтійські країни: Литовська Республіка, Латвійська Республіка, Республіка Естонія.
3. Балканські країни: Республіка Болгарія, Румунія, Республіка Угорщина.
4. Слов'янська країна – Російська Федерація.

Особливості підготовки експертів у галузі освіти у східноєвропейських країнах. Загалом, європейська практика оцінки якості освіти характеризується створенням спеціалізованих акредитаційних агенцій – громадських організацій, що займаються розробкою інструментарію й методик оцінки якості, а також здійснюють перевірку якості освіти. До компетенції цих агенцій входить також відбір і навчання експертів, що проводять перевірки, а також періодична публікація матеріалів перевірок, аналіз результатів діяльності, проблем і перспектив систем якості у сфері освіти. З європейських агенцій із забезпечення якості або інших організацій щодо забезпечення якості у галузі вищої освіти складається Європейська мережа з гарантування якості у вищій освіті / The European Association for Quality

Assurance in Higher Education – ENQA (ENQA full members, 2016).

Акредитаційні агенції є незалежними акредитаційними організаціями, тобто вони не засновані зацікавленими сторонами, а є способом вияву приватної ініціативи у сфері діяльності на ринку освітніх послуг. Діяльність агенцій зосереджена, головним чином, на оцінці якості та забезпеченні гарантій якості, що включає акредитацію вищих навчальних закладів і освітніх програм, а також контроль і консалтинг в окремих елементах і аспектах освітньої діяльності (наприклад, таких, як електронне навчання, ефективність наукових досліджень, освітні сервіси, системи менеджменту якості тощо). У деяких східноєвропейських країнах акредитаційні агенції мають статус уповноважених суб'єктів – вони не є державними, однак держава визнає результати їхньої діяльності. Ухвалюючи рішення з державної акредитації, держава розглядає й визнає акредитаційні рішення, отримані в рамках процедур, які застосовують ці уповноважені агентства.

За результатами аналізу досвіду професійної підготовки експертів у галузі освіти у східноєвропейських країнах виявлено багато спільних рис. Відтак, виокремимо такі критерії аналізу досвіду підготовки експертів у галузі освіти у країнах Східної Європи:

- наявність спеціалізованих акредитаційних агенцій у кожній із країн;
- розробка інструментарію й методик оцінки якості агенціями;
- перевірка якості освіти (акредитація, оцінка та ліцензування) агенціями;
- процедура відбору експертів у галузі освіти;
- форми професійної підготовки експертів у галузі освіти;
- періодична публікація звітів діяльності агенцій.

Охарактеризуємо ключові особливості підготовки експертів у галузі освіти у країнах Східної Європи. Насамперед розглянемо досвід слов'янських країн ЄС. Так, організацією із забезпечення якості освіти у Республіці Польща є Польський Комітет з акредитації (Polska Komisja Akredytacyjna / Polish Accreditation Committee / РКА). Фахівців експертів у галузі освіти, що працюють на РКА, обирають з-поміж досвідчених освітян, тобто експертів у галузі освіти у Польщі не готують, а обирають на їх посаду працівників сфери освіти з достатнім стажем і досвідом роботи.

Якість освіти у Чехії контролює агентство з акредитації – Акредитаційна Комісія Чеської Республіки (Accreditation Commission Czech Republic / Akreditační komise Česká Republika), яка займається акредитацією і регулярною оцінкою системи вищої освіти. Проте в Чехії, як і в багатьох інших країнах, школи вищої професійної освіти контролюються та оцінюються Інспекцією шкіл. Окрім того, за власною ініціативою вищі навчальні

заклади можуть бути оцінені й незалежними експертами (Порівняльний огляд систем оцінки вищої освіти у країнах Східної Європи і СНД, 2014). Загалом, процедура діяльності чеської Акредитаційної Комісії подібна за своїм змістом до польського аналогу.

Головним інструментом із забезпечення якості вищої освіти у Словаччині є державна система ліцензування й акредитації вищих навчальних закладів та діяльність рейтингових агентств з оцінки якості освіти у вищих навчальних закладах. Досвід цієї країни суголосний з польським та чеським.

Якісно відмінним у розглядуваній групі слов'янських східноєвропейських країн є досвід Словенії. З метою забезпечення якості у сфері вищої освіти та здійснення консультативної діяльності у цій галузі в країні функціонує кілька організацій. Зокрема, Словенське агентство із забезпечення якості вищої освіти (Slovenian Quality Assurance Agency for Higher Education / Nacionalna agencija Republike Slovenije za kakovost v visokem šolstvu / SQAA-NAKVIS) формує реєстр місцевих експертів, організовує періодичні тренінги та конференції для них, а також співпрацює з іноземними агенціями щодо забезпечення якості освіти.

Проаналізуємо досвід професійної підготовки експертів у галузі освіти у другій групі країн – балтійських. Литва, Латвія, Естонія у рамках Болонського процесу перейшли до системи трьох освітніх рівнів, запровадили європейські додатки до дипломів; створили систему забезпечення і контролю якості вищої освіти, реалізували механізм обов'язкової участі студентів в оцінці якості вищих навчальних закладів, переходять до системи кредитів ECTS (Порівняльний огляд систем оцінки вищої освіти у країнах Східної Європи і СНД, 2014). Питання ж професійної підготовки експертів у галузі освіти ці країни задовольняють шляхом проведення брифінгових та тренінгових форм підготовки / навчання.

Роль експертів у галузі освіти у цих країнах надається провідним вітчизняним та зарубіжним освітянам, які проходять ретельний відбір агенціями із забезпечення якості (у Литві – Литовським Центром оцінки якості вищої освіти / Centre for Quality Assessment in Higher Education / Studijų Kokybės Vertinimo Centras / SKVC; в Естонії – Естонським Агентством якості вищої та професійної освіти / Estonian Quality Agency for Higher and Vocational Education / Eesti Kõrgja Kutsehariduse Kvaliteediagentuur / ЕККА; Латвія подібної агенції не має). Загалом відбір проводять на підставі аналізу наявності у кандидата відповідних навичок і компетентностей для вирішення поставлених завдань, а також за наявності відповідної підготовки чи за умови проходження вступного інструктажу (брифінгу), на

якому кандидати в експерти отримують інформацію про поточний перебіг справ, позиції сторін, не відомі раніше деталі, відповіді на ключові питання.

Розглянемо досвід третьої групи – балканських країн. У зазначеній групі з метою забезпечення якості освіти створені відповідні агенції: у Болгарії – Національне агентство з оцінки й акредитації / National Evaluation and Accreditation Agency / Націонална агенция за оценяване и акредитация / NEAA; у Румунії – Румунське Агентство із забезпечення якості у вищій освіті / The Romanian Agency for Quality Assurance in Higher Education / Agenția Română de Asigurare a Calității în Învățământul Superior / ARACIS; в Угорщині – Угорська акредитаційна комісія вищої освіти / The Hungarian Accreditation Committee / Magyar Felsőoktatási Akkreditációs Bizottság / НАС. Експертів у цій групі країн обирають з-поміж досвідчених спеціалістів, професійна підготовка яких не передбачена (ENQA full members, 2016).

Наостанок, розкриємо досвід четвертої групи. Російська Федерація активно працює над покращенням якості освіти. У країні функціонує Агентство контролю якості освіти та розвитку кар'єри / Agency for Quality Assurance in Higher Education and Career Development / Агентство по контролю качества образования и развитию карьеры / АККОРК та Національний центр професійно-загальносуспільної акредитації / National Centre of Public Accreditation / Национальный центр профессионально-общественной аккредитации / НСПАО. В Росії окрім консультантів з питань розвитку системи освіти, які є фахівцями, що займаються різними освітніми питаннями, готують і експертів з акредитації, яких можна вважати фахівцями рівня контролю. Підготовка фахівців, які виконують консалтингові послуги у галузі освіти, у Російській Федерації здійснюється у рамках післядипломної освіти закладами вищої професійної освіти, а також різними недержавними організаціями, що займаються питаннями оцінки

якості освіти. Форми підготовки фахівців, здатних виконувати консалтингові послуги у сфері розвитку освіти, відповідно до програм професійної підготовки консультантів, можуть бути різними: як короткочасними (семінари, круглі столи), так і довгостроковими (до 500 год.). Структура програм підготовки співвідноситься з формою її реалізації (семінар, курси підвищення кваліфікації, навчання в аспірантурі).

Спільними характеристиками для всіх груп країн є: розробка інструментарію й методик оцінки якості; перевірка якості освіти; періодична публікація звітів діяльності агенцій. Отже, досвід професійної підготовки експертів у галузі освіти у країнах Східної Європи перегукується за всіма визначеними критеріями подібності. Різницю виявлено у процедурі відбору та формах професійної підготовки експертів у галузі освіти.

Висновок. Країни Східної Європи можна класифікувати за різними ознаками. З метою вивчення особливостей підготовки експертів у галузі освіти у країнах Східної Європи ми звертаємося до досвіду таких країн, як: Польща, Чехія, Словаччина, Словенія, Угорщина, Болгарія, Румунія, Литва, Латвія, Естонія та Російська Федерація.

Європейській практиці оцінки якості освіти притаманне створення акредитаційних агенцій, до компетенції яких входять такі функції: розробка інструментарію та методик оцінки якості, перевірка якості освіти, відбір і навчання експертів, що проводять перевірки, публікація матеріалів перевірок, аналіз результатів діяльності, проблем і перспектив систем якості у сфері освіти. До основних процедур контролю якості освіти у східноєвропейських країнах належать ліцензування, атестація та акредитація.

Східноєвропейський досвід професійної підготовки експертів у галузі освіти є актуальним для нашої країни, тож у майбутніх наукових розвідках розглянемо досвід країн Східної Європи із підготовки експертів у галузі освіти більш детально.

Література

1. **Десятов Т. М.** Тенденції розвитку неперервної освіти в країнах Східної Європи (друга половина ХХ століття) [Текст] : автореф. дис... д-ра пед. наук: 13.00.01 / Десятов Тимофій Михайлович ; Ін-т педагогіки АПН України. – К., 2006. – 35 с.
2. **Міжнародна економіка** [Текст] : Навч. посібник для студентів вищих навч. закладів / Ю. Г. Козак, Н. С. Логвінова, В. В. Ковалевський, М. А. Левицький ; За ред. Ю. Г. Козака, Н. С. Логвінової, В. М. Осипова. – 2-ге вид., перероб., доп. – К. : Центр учбової літератури, 2008. – 1118 с.
3. **Порівняльний огляд систем оцінки вищої освіти у країнах Східної Європи і СНД: ліцензування, атестація, акредитація** [Електронний ресурс]. – 2014. – Режим доступу: <http://studopedia.org/6-105241.html>
4. **Фініков Т. В.** Сучасна вища освіта: світові тенденції і Україна. – К.: Таксон, 2002. – 176 с. – С. 6.
5. **Alam A., Anós Casero P., Khan F., Udomsaph Ch.** (2008). Unleashing Prosperity: Productivity Growth in Eastern Europe and the Former Soviet Union. World Bank, Washington, D. C., 276 p.
6. **ENQA full members** [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.enqa.eu/index.php/enqa-agencies/members/full-members/>
7. **Ognevyuk V., Sysoieva S.** (2015). Training of educational experts in Ukraine: experimental interdisciplinary program. The advanced science journal (6), pp. 98-103, DOI: 10.15550/ASJ.2015.06.098.

КЛАССИФИКАЦИЯ СТРАН ВОСТОЧНОЙ ЕВРОПЫ ПО ПОДОБИЮ ПОДГОТОВКИ ЭКСПЕРТОВ В ОБЛАСТИ ОБРАЗОВАНИЯ

Трыгуб Илона, научный сотрудник НИЛ освитологии, Киевский университет имени Бориса Гринченка,
ул. Тимошенка 13 б, 04212 г. Киев, Украина, i.tryhub@kubg.edu.ua

В статье исследованы различные подходы к классификации стран Восточной Европы и проанализирован опыт профессиональной подготовки экспертов в области образования таких восточноевропейских стран, как Польша, Венгрия, Чехия, Словакия, Словения, Болгария, Румыния, Литва, Латвия, Эстония и Российская Федерация. Анализ особенностей профессиональной подготовки экспертов в области образования в восточноевропейских странах осуществлено на основании следующих критериев: наличие специализированного аккредитационного агентства; разработка инструментария и методик оценки качества; проверка качества образования; процедура отбора экспертов; формы профессиональной подготовки экспертов; периодическая публикация отчетов деятельности агентств.

Ключевые слова: аккредитационное агентство; эксперт в области образования; качество образования; страны Восточной Европы.

CLASSIFICATION OF EASTERN EUROPE COUNTRIES ABOUT SIMILARITIES OF TRAINING OF EXPERTS IN THE FIELD OF EDUCATION

Tryhub Ilona, research worker of Osvitology Lab, Borys Grinchenko Kyiv University, Marshala
Timoshenko st. 13-b, 04212 Kyiv, Ukraine, i.tryhub@kubg.edu.ua

The article explores the different approaches to the classification of countries in Eastern Europe and analyzes the experience of training of experts in the field of education in such Eastern European countries as Poland, Hungary, Czech Republic, Slovakia, Slovenia, Bulgaria, Romania, Lithuania, Latvia, Estonia and Russia. Analysis of training of experts in the field of education in Eastern European countries performed on the following of criteria's: availability of specialized accreditation agency; development of tools and methodologies for assessing quality; checking the quality of education; procedure for selection of experts; forms of training experts; periodic publication of reports of agencies.

Thus, the experience of training of experts in the field of education in Eastern Europe coincides the majority of defined criteria's of similarities. The differences is founds in the selection procedure and forms of training of experts in the field of education. Thus, in the Slavic countries of EU agencies do not prepare experts in the field of education. They can choose according to their educational experience. Only Slovenia keeps a register of experts and conducts periodic trainings and conferences for them. In the Baltic countries, the role of experts in the field of educational perform leading domestic and foreign teachers, which gives briefings and training form of studying. In the Balkan countries, experts is chosen among experienced professionals whose training is not provides. Russia are preparing consultants of education and accreditation experts within postgraduate education, using such forms of work, such as: seminars, round tables, training courses, postgraduate degrees.

The main control procedures of quality of education in Eastern European countries are the licensing, certification and accreditation.

Key words: accreditation agency; Eastern Europe countries; expert in the field of education; quality of education.

Стаття надійшла до редакції 11.05.2016

Прийнято до друку 26.05.2016